

כל הכותב שטר רבית הרי זה ככותב ומעיד עליו עדים שכפר בה' אלקי ישראל. וכן כל הלוח ומלוה ברבית בינן לבין עצמן הרי הן ככופרים בה' אלקי ישראל וכפרו ביציאת מצרים שנאמר את כספך לא תתן לו בנשך וגו' אני ה"א אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים (לשון הרמב"ם — מלוה ד,ז. ע"ע בגמרא להלן ע"א).

דפים סא — טב

קמב. מה דינם של רבית קצוצה ושל אבק רבית, לענין ההלכות דלהלן?

א. מי שהלוה ברבית ונטלה ומת, והניח לבניו המעות של רבית.

ב. הוצאת הרבית בדיינים מהמלוה להשיבה ללוה.

א. מת והניח לבניו מעות של רבית, אפילו רבית דאורייתא — אינם חייבים להחזיר, ועל זה נאמר יכין

רשע (= האב שהלוה ברבית) וילבש צדיק (= הבן).

א. אפילו למאן דאמר רשות יורש לאו כרשות לוקח ואין בו שינוי רשות. ואפילו הניח קרקעות

ומלוה על פה גובה מן היורשים — אעפ"כ 'ילבש צדיק', לפי שלא הוזירה תורה

להחזיר אלא למלוה עצמו — וחי אחיך עמך, אבל לא לבניו (תוס' עפ"י ב"ק קיב).

ב. אם המלוה נטל את הרבית ומת ועדיין לא נפרע כל החוב, יכול הלווה לעכב לעצמו כשיעור

הרבית שנתן לאביהם ולא לפרוע לבנים (עפ"י רעק"א, מובא בפתחי תשובה קסא סק"ו;

מנחת שלמה ח"ב סה,ו).

ואולם בדבר המסויים, צריכים היורשים להחזיר מפני כבוד אביהם, אם עשה תשובה ולא הספיק להחזיר

בעצמו.

א. אבל לא עשה תשובה — אינם חייבים בכבודו. וכן אם עשה תשובה ולא חש להחזיר [למאן

דאמר אינה יוצאה בדיינים] — גם בניו אינם חייבים לחוש לכבודו בדבר (תוס').

נהרג בידי אדם על ידי אויבים [ולדעה אחת, אף במיתת בית דין] — אפילו מת מתוך

רשעו מיתתו מכפרת ובכלל 'עמך' הוא (עפ"י סנהדרין מז).

ב. מת הלווה — יש מן האחרונים שכתבו שאין חייב המלוה להחזיר להם הרבית (ע' דגול מרובה

י"ד קסא, מובא בפ"ת שם סק"ו). ולענין גביית הרבית מן היורשים, מובא בשיטה

מקובצת בשם הרמ"ה שאין היורשים חייבים. ויש מי שרצה לחדש שמוותר לגבות רבית מן

היורשים (ע' בחדושי ר' שלמה היימן כתובות יג. וע"ע מנחת שלמה ח"ב סה,י).

ב. רבית קצוצה (שקוצץ לו את הרבית כשמלווהו) — רבי אלעזר אמר: יוצאה בדיינים. (וחי אחיך עמך

— החזיר לו כדי שיחיה). וכן אמר רב ספרא. וכן סובר תנא דברייתא ד'הגולגלין ומלוי ברבית'.

רבי יוחנן אמר: אינה יוצאה בדיינים (בנשך נתן ותרבית לקח וחי לא יחיה... — למיתה ניתן ולא

להשבון (רבי יצחק); אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלקיך — למורא ניתן ולא להשבון (רב אדא

בר אהבה); מות יומת דמיו בו — הוקשו מלוי רבית לשופכי דמים שלא ניתנו להשבון. רבא).

הלכה כרבי אלעזר שיוצאה בדיינים (להלן סה:). ונחלקו ראשונים האם ב"ד יורדים לנכסיו

או רק כופים אותו לשלם. וישנן דעות שאין חיוב אלא כשהלווה תובעו.

עוד נחלקו הדעות האם לרבי יוחנן חייב להחזיר לצאת ידי שמים, אם לאו (עתוס' רמב"ן

ורשב"א).

אבק רבית — אפילו לרבי אלעזר אינה יוצאה בדיונים.

- א. לפרש"י (סו סע"ב) אין 'אבק רבית' אלא בדבר מכר, אבל בדבר הלואה, כרבית קצוצה היא ולדברי רב נחמן (שם) מוציאים אותה ממנו. והתוס' (שם) חולקים.
- ב. לדעת הראב"ד, מועילה תפיסת הלוח מאת המלוה הרבית-דרבנן שנטל ודוקא כשנטל מעצמו, אבל כגון רבית מוקדמת ומאוחרת שנתן לו הלוח מדעתו — אם חזר ותפסה גזלה היא בידו ומוציאים ממנו. ושאר ראשונים חולקים וסוברים שלעולם אין מועילה תפיסת הלוח מהמלוה (רא"ש רמב"ן רשב"א ור"ן, עפ"י הגמרא להלן סו. וכן נפסק בשו"ע יו"ד קסא. וע' בבאור שיטת הראב"ד באבני נזר יו"ד קסד ובקהלות יעקב מה).
- וכן נחלקו האם חייב להחזיר לצאת ידי שמים. (הר"ן כאן כתב לתלות שאלה זו במחלוקת הראשונים הנ"ל, האם לריו"ח יש חיוב לצאת ידי שמים ברבית קצוצה. ולהלן (ס): פסק הר"ן שאינו חייב. וכ"ה בבהגר"א בשם התוס'. וכן דעת הרמב"ן (סד:). וכן פסקו הרשב"ץ (ח"א סה, בדפו"ר) והרדב"ז (ח"א רנט). ואילו ברא"ש משמע שחייב. וכן פסק בשלחן ערוך (קסא, ב) [אם כי פסק שאין מועילה תפיסה. וכדברי הריב"ש (שצב) שאין מועילה תפיסה בחיוב לצאת ידי שמים (ודלא כדברי הר"ן רבו). וכן פסק הש"ך (ח"מ כח סק"ב) בשם מהרש"ל. אבנ"ז יו"ד קסד]. וכן דעת רוב הפוסקים, וכן נוקטים אנו לדינא (אבנ"ז קסג, י). והריטב"א כתב שאבק רבית בדבר המסוים חייב להחזיר בלא לצאת ידי שמים.
- ג. במקום מחלוקת הפוסקים אם היא רבית קצוצה או אבק רבית, אם תפס הלוח — כתב הש"ך (קסא סק"ד) שאין מוציאים ממנו. ובשו"ת אבני נזר (יו"ד קסה) הקשה על כך.

דף טב

קמג. שנים שהיו מהלכים בדרך וביד אחד מהם קיתון של מים; אם שותים שניהם — מתים, ואם שותה אחד מהם — מגיע לישוב, מה יעשה?

שנים שהיו מהלכים בדרך וביד אחד קיתון של מים — דרש בן פטורא: מוטב שישתו שניהם וימותו ואל יראה אחד מהם במיתתו של חברו. עד שבא רבי עקיבא ולימד: וחי אחיך עמך — חיך קודמים לחיי חברך.

א. הלכה כרבי עקיבא (שאלתות דרב אחאי, ועוד).

טעמים להשמטת הרמב"ם דין זה — ע' אגרות משה יו"ד ח"א קמה.

ב. אין חבירו רשאי לגזול מימיו, אעפ"י שרשאי אדם להציל עצמו בממון חברו. ואם עשה כן — הרי גזל נפשו של חברו (עפ"י רמ"ך; חו"א לקוטים ח"מ כ).

ג. נראה שלא אמר בן פטורא ישתו שניהם אלא משום הצלת חיי שעה, אבל בלאו הכי, ישתה האחד ויניצל (עפ"י חוון איש שם. וכן צדד באגרות משה יו"ד ח"א קמה).

ד. היו המים של אדם אחר, ולפניו שני צמאים; נראה שלבן פטורא יתן לשניהם אעפ"י שימותו שניהם. ולרבי עקיבא יתן לאחד מהם, לפי דיני קדימויות הצלה לאישים השונים. ואם היו שניהם שוים — יתן לאיזה שירצה (עפ"י חוון איש ח"מ לקוטים כ. וכן דעת הגרשו"א. ואין הדבר מוסכם — ע' מנחת שלמה ח"ב פב, ב).

וכתב שם אודות סדר קדימת האישים השונים בהצלה: 'חושבני שבזמננו קשה מאד להתנהג לפי זה'. וע' גם בשו"ת אגרות משה (ח"מ ח"ב ע"א): 'ואף באלו [— המנויים במשנת הוריות לענין סדר קדימה] קשה לעשות מעשה בלא עיון גדול. ואף באופן שידועין שלפי הדין יש קדימה ודאי הוא דוקא כששוין בזמן, ויש

להרופא לילך למי שנקרא קודם... ורק אם השני הוא חולה קשה מהראשון יש לו לילך להשני...'.
ה. היו המים שייכים לשניהם — כתב מהרש"א בחדושי אגדות: נראה לפי דרשת רבי עקיבא, באופן זה ישתו שניהם. (וכן נקט בפשיטות בספר עלי שור (ח"ב עמ' תרסז). וכתב להסתפק שם [עפ"י השע"ת תפב] שמא מותר להם להטיל גורל מי מהם ישתה).
ויש להסתפק שמא אם קדם אחד ושטה חלקו, מתחייב חברו ליתן לו את הנותר מהמים ולא ישתה בעצמו, ויידחו חיי שעה שלו לצורך הצלת חברו. ולפי"ז שוב י"ל שכל אחד ימהר להקדים לשתות חלקו משום 'חייך קודמין'. וצ"ב.

ו. היו המים של אדם גדול, ועמו תינוק — כתב המנחת-חינוך (רצו, כג): נראה שגם לבן פטורא יתן לתינוק, שהרי התינוק לא יהא מחויב למסור לו. (ואולם לפי סברת החזו"א שטעמו של בן פטורא משום שאין חיי שעה נדחים, נראה שגם בזה ישתו שניהם וימותו. ואף בלא סברת החזו"א אין דברי המנ"ח מוכרחים, ש"ל שמכל מקום אינו מחויב להעדיף את האחר על עצמו ויכול לשתות גם הוא. ומ"מ אם המים של אדם שלישי — י"ל שיתן לתינוק שע"כ יהיה חיי עולם, משא"כ אם יתן לגדול ויצטרך לחלוק עם התינוק).

קמ"ד. א. מי הם העוברים ב'לא תעשה' של רבית? מתי עוברים? והאם חייבים מלקות?

ב. ה'לָוָה לחברו ברבית בשטר, האם מצווה לקרוע את השטר?

ג. אלו אופנים מוזכרים בסוגיא, האסורים משום רבית מדרבנן או משום הערמת רבית?

א. תנן (להלן עה:), אלו עוברים ב'לא תעשה' — המלוה והלוה הערב והעדים. ואף על פי שאין העדים עושים כלום בגביית הרבית, עוברים משום שימת הנשך הנעשית בהלוואה ובכתיבת השטר. ומכאן שאף המלוה והלוה והערב עוברים מתחילה, בשעת השימה.
רבי נחמיה ורבי אליעזר בן יעקב פוטרים את המלוה ואת הערב ממלקות — מפני שיש בהם 'קום עשה'. ופרשו בגמרא, עשה לקרוע השטר. [ואילו תנא קמא סובר שומא מלתא היא, וכבר עברו משעת כתיבת השטר, כאמור].

א. לפרש"י [כפי שהבינו התוס' דבריו], מבואר בגמרא שלדברי רבי אלעזר שרבית קצוצה יוצאה בדיינים, אין לוקים על לאו דרבית משום שניתן להשבון. [והתנא המחייב מלקות סובר שאין חיוב להחזיר הרבית]. ואולם הרמב"ן הר"ן והריטב"א פירשו דבריו שגם לרבי אלעזר אין החזרת הרבית מתקנת את הלאו, אלא מצוה בפני עצמה היא.
והתוס' והרשב"א מפרשים שחיוב מלקות על לאו ד'אל תקח' ו'לא תתן' תלוי במחלוקת רבי אלעזר ורבי יוחנן האם ניתנה להישבון. [ואף הערב עובר בלאו זה אם קבל רבית מן הלוה ונתנו למלוה]. אבל לאו ד'לא תשימון' — בזה נחלקו התנאים; לתנא קמא לוקים בשעת השימה ולרבי נחמיה ורשב"י אין לוקים, שמא יקרע השטר. ואם גבה הרבית — לדברי הכל לוקים על 'לא תשימון'. (כן פירש מהרש"א. וכן מבואר בתור"פ וכן משמע בלשון הרמב"ן. ויש מפרשים בדהתוס' שלדעת האומר יוצאה בדיינים אין לוקים — ע' פני יהושע. וע"ע מהר"ם שיף ומאירי).

ב. הלווה — יש אומרים שלוקה לדברי הכל, מפני שאינו שייך ב'עשה' של החזרת ההלוואה וקריעת השטר [וכן העדים לוקים. רמב"ן רשב"א וריטב"א] [ערמב"ן ועוד]. ואולם הרמב"ם (מלוה ד, ג) פסק שהלוה פטור ממלקות כמו המלוה).

לדעת מהרלב"ח, הלווה עובר בלא-תעשה בשעת נתינת הרבית ולא בשעת ההלוואה (ע' משנה למלך — מלוה ד. וע' בקהלות יעקב (כתובות לו) שצדד לומר שכן דעת הרמב"ן, ובוה תירץ קושית

קצוה"ח. ולכאור צריך לומר לפי"ז שזה שכתב הרמב"ן (להלן עב.) המלוה והלווה והערב והעדים פסולים לעדות — לצדדים קתני, העדים נפסלים מיד בחתימתם ואילו הלווה לא נפסל אלא כשנתן הרבית).
 ג. יש להסתפק אם כתבו בשטר שאם יעבור הזמן המיועד יהוייב או ברבית — האם עברו מיד על לאו ד'לא תשימון' או שמא אינם עוברים אלא לאחר שהגיע זמן הפרעון ונתחייב ברבית. גם יש להסתפק האם נחשבת זאת כרבית קצוצה (עפ"י מנחת שלמה ח"ב סח, טו).
 (פירוט הלאורן אצל כל אחד ואחד — ע' להלן עה).

ב. כאמור, לרבי נחמיה וראב"י — מצווה המלוה לקרוע את השטר ולתקן בכך את הלאו. ולתנא קמא גם אם יקרע השטר, הלאו אינו נתקן, ואין כאן 'לאו הניתק לעשה'.
 משמע בגמרא שאם נוקטים 'שטר העומד ליגבות כגבוי דמי', אין קריעת השטר מועילה לתקן הלאו.
 א. לפרוש התוס' — לתקן הלאו ד'לא תשימון'. ולפרש"י משמע שקריעת השטר כמוה כהחזרת הרבית לאחר שנגבתה, שנחלקו בה רבי אלעזר ורבי יוחנן.
 ב. אף אם ננקוט שהתופס בשטר נחשב כמוחזק בנכסים המשועבדים [אפילו למאן דאמר 'לאו כגבוי דמי'], י"ל שיכול לתקן הלאו בקריעת השטר, כי כיון שעדיין לא זכה בממון, לא 'נשך' את חברו, שהרי כל כחו של חברו בממונו לעשות בו כרצונו באין מפריע. [ואולם אם נטל ממון הרבית, אף אם לא נתכוין לזכות בו להיותו שלו, אך כיון שדעתו להחזיק לעצמו, הרי חברו נשוך ואפשר שעובר ב'לא תקח'] (עפ"י קהלות יעקב ב"ב לד).

ג. הלואה 'סאה בסאה' הריהי אבק רבית ואינה רבית גמורה לפי שאינה קצוצה, שאין ידוע אם יתיקרו החטים אם לאו. (וגם אם נתיקרו לבסוף, אין כאן איסור תורה, דבתר מעיקרא אולינן והרי בשעת ההלואה לא קצץ רבית. עפ"י ראשונים). ואם יש ללוה פירות כשלוה — מותר, נעשה כאומר לו הלוויני עד שיבא בני או עד שאמצא מפתח (כדלעיל מד:).

וכן נתינת משכון ללוה שיאכל ממנו פירות, ללא ניכוי הפירות מהחוב — אבק רבית היא (שפעמים שאין עושה פירות כגון שהכרמים לוקים, הלכך אין זו רבית קצוצה. עפרש"י). וע' להלן סו חילוקי דינים. מרש"י להלן (סו סע"ב; סו. ד"ה הכא נמי) מבואר שלדברי רב נחמן אין 'אבק רבית' אלא בדרך מקה, אבל לא במשכון הניתן על הלוואה. ולדבריו מוציאים בדיינים מה שאכל. והתוס' (שם) חולקים וסוברים שאין בדבר מחלוקת.

ולדעת הרי"ף והראב"ד (שם), לא אמר רבינא כאן אלא במשכון שאין רשאי הלווה לסלק את המלוה ממנו בתוך זמנו כאשר פורע לו חובו, שזהו כמכר, אבל מקום שמסלקים את המלוה — הרי זו רבית קצוצה ויוצאה בדיינים. וכן הוכיחו הרמב"ן והרשב"א (שם).
 רבית מוקדמת ומאוחרת (— שנתן לו מתנה קודם ההלואה או לאחר הפרעון) — מדרבנן.

א. יש אומרים שאין איסור אלא אם אומר לו בפירוש שנותן לשם רבית. ויש אוסרים אפילו בסתם, אם מתכוין לשם רבית (כן משמע מהרשב"א כאן. וע' טור ורמ"א יו"ד ר"ס קס). ויש שכתבו לשמוע מדברי ראשונים שאפילו כשאינו מתכוין לכך אלא למתנה בעלמא אסור אם אינו רגיל ליתן לו דורנות (ע' משנה למלך מלוה ה, יא; רעק"א יו"ד קס).

ב. מלוה שמחל ללווה חלק מחובו, ולאחר זמן חפץ הלווה לפרוע הכל — מסתבר שמותר הדבר, שזכותו של הלווה שלא ליהנות בחינם מהמלוה (ע' זעלהו לא יבול' ח"ב עמ' סח).
 מבואר בגמרא שכל האופנים הללו שאינם אסורים אלא מדרבנן, אם עבר ולקח — אין בית דין מוציאים ממנו.

א. מרש"י (סו סע"ב) מבואר שלדברי רב נחמן מוציאים פירות שאכל המלוה מנכסי הלווה משום שנראה כרביית קצוצה, שאין 'אבק רבית' אלא בדרך מכר ולא בהלואה. והתוס' שם חולקים, שהרי משמע שאין חולק במה שאמרו כאן שמשכנתא בלא נכייטא אין מוציאים הפירות בדיננו.

ב. יש להסתפק במי שנתחייב למלוה ליתן לו מתנה עבור ההלואה, ולא פירש שוויה, ומדינא יכול להיפטר בזו אחד — אם נתן לו ארבעה זוזים, האם נחשבים המה רבית קצוצה אם לאו. ונראה לכאורה כפי הצד הראשון. וי"ל. (עפ"י מנחת שלמה ח"ב סה, טו. וע' בלשון המאירי לעיל).

'הערמת רבית' כיצד? אמר לו הלוויני מנה. אמר לו: מנה אין לי חטים במנה יש לי. נתנן לו כפי השער, וחזר ולקחן הימנו בפחות משווין (לפי שהלה זקוק למעות) — מצד הדין הדבר מותר, אבל אסור לעשות כן מפני הערמת רבית, שנראה כאילו לווה פחות והחזיר יותר (כן שנה רב ספרא בבביתא דרבי חייא. וכן פירש אביי למתניתין).

א. עבר ועשה כן, יש אומרים שאינו 'אבק רבית' אלא הערמה בעלמא הלכך בית דין גובים ממנו את הרבית אף לכתחילה (רמב"ם מלוה ה, טו. וכן הכריע הרשב"א מלשון הברייתא 'ש דברים המותרים...'). ויש חולקים, שהרי לפירוש אביי זוהי 'תרבית' דמתני' האסורה מדרבנן, הלכך אבק רבית הוא זה (רמב"ן, ולוה נטה הרא"ש. גם מגוף פירוש אביי למשנתנו מבואר שאסור לשלם לו דמים לאחר מעשה אלא פירות. אלא שדעה ראשונה סוברת שכיון שפירוש אביי נדחה, שוב יש לפרש הברייתא כפשטותה, שלא אסרו כלל לאחר שעשה מעשה. עפ"י אילת השחר).

ב. אם לאחר שלקח ממנו הפירות, הוזלו הפירות ושערם ירד, מותר לו למלוה ליקחם במחיר הנמוך ואין כאן שום הערמה, שהרי זהו מחירם עתה (כן מבואר ברמב"ן כסברא פשוטה).

ג. כתב הרא"ש (בפסקיו ובתוספותיו): דוקא כשאמר לו מתחילה 'הלוויני מנה', אבל הלווה חטים ולקחם הימנו בפחות — מותר.

ויש מי שכתב (כנסת הגדולה, מובא בדרכי תשובה יו"ד קסג סקט"ו), שלא אסרו אלא כשאמר לו 'הלוויני מנה' — מנה אין לי, חטין יש... אבל אמר 'חטים במנה אני מוכר לך' — מותר לכתחילה. אך נראה שאין דין זה מוסכם (ע' מנחת שלמה ח"א כט שהביא מקונטרס הסמ"ע שנראה שלא כהכנה"ג. ודן שם באריכות באופנים שונים של 'הערמת רבית' ובגדריה).

מפירוש אביי למשנתנו מבואר שאם יש לו ללוה יין (או שאר דברים. ריטב"א), ובמקום שמחזיר לו מעות אומר לו ליתן לו יין בפרעון החטים — אין זה נראה כרביית ומותר.

אף על פי שפירושו של אביי נדחה, דינו אמת והלכה כמותו (עפ"י רמב"ן ורשב"א, ומובא במ"מ ה, טו). ויש שלמדים מכאן שכל שפורע הלואה בפירות ולא במעות — אין כאן הערמת רבית. וכן אם כשקנה המלוה את החטים בפחות שילם לו בפירות ולא במעות — מותר (מאירי). ויש חולקים וסוברים שאין חילוק בין מעות לפירות (מובא שם. ושם כן היא דעת הרמב"ם שהשמיט חילוקו של אביי).

כל זה אמור כשלא התנו מתחילה שיתן לו חטים בפחות, אבל אם התנו — הרי זה כמין רבית גמורה (רמב"ן ורשב"א. והריטב"א כתב רבית קצוצה היא). עוד בענין 'הערמת רבית' ע' להלן סה.

דפים טב — טג

קמה. א. הנותן מעות לחברו ופוסק עמו ליתן לו כמות מסוימת של פירות למשך זמן — האם ומתי מותר הדבר?

ב. מה הדין כאשר אין נותן לו עתה מעות אלא מעמיד חובו שיש לו על חברו בהספקת הפירות?

א. אין פוסקים על פירות עתידיים על ידי הקדמת מעות (לומר, תן לי כך וכך פירות במשך השנה בדמים אלו, ואפילו יתייקרו לאחר זמן — מפני שנשכר בשביל שהקדים לו מעותיו, ואבק רבית הוא) עד שיצא השער. יצא השער (— שער מפורסם וקבוע בשוקי העיר, בכך וכך. רש"י. ע"ע להלן עב עה) — פוסקים לפי אותו שער. אף על פי שאין לו למוכר פירות, די בכך שיש לאחרים ויכול לקנותם עכשיו בדמים שקיבל. ואם יש למוכר פירות, מותר לפסוק עליהם אעפ"י שלא יצא השער, שהרי זה כמקח, ואעפ"י שלא משכם.

נחלקו הפוסקים כשיש לו סאה מאותם פירות, האם מותר לו לפסוק כמה סאים, אם לאו

(כ"כ רשב"א ומ"מ בדעת הרמב"ם. וע"ע בשו"ת הרדב"ז ח"ד א'גז).

לדברי רבא, צריך הלוקח ליתן למוכר דמי ספסרות (= מעות הסרסור המחפש אחר מוכרי תבואה ומתוכם לו) שהיה משלם אילו היה קונה בשוק, שאם לא כן הלא נמצא משתכר אותם דמים על ידי הקדמת מעותיו. רב אשי אמר: אין צריך, שמעותיו של אדם הן עושות לו את הספסרות, שהחמרים מגיעים אל בעלי המעות להביא להם תבואה.

א. יש לשמוע מכאן שאין לו ללוקח להשתכר כלום מקניה זו. ולפי"ז נראה שמנכה לו החסרונות שהיתה התבואה נחסרת אילו היתה מונחת בביתו משעת פסיקה ועד שעת פירעון (רא"ש).

ב. הפוסק על שער שבשוק ונתן מעות ובה אחד מהצדדים לחזור בו — לדברי הרמב"ם (מכירה

כב,ג. וכ"מ בתד"ה אע"פ) עומד ב'מי שפרע' [ואפשר דוקא בדבר המצוי לקנותו בשוק. ע' כס"מ; חו"מ רט,ד-ה ובנו"כ; שו"ת רעק"א קלד; פרי יצחק ח"ב מו]. ולדברי הריטב"א (סג. בד"ה אמר רב, ובע"ב ד"ה אי לקבולי), כל שאין הפירות אצלו בעין — אין בו 'מי שפרע'. ויש שנראה מדבריהם אפילו יש לו פירות אינו עומד ב'מי שפרע' הואיל ולא נתן מעות על מנת ליטול עכשיו (דעה זו מובאת במאירי).

ב. אם אין נותן לו עתה דמים אלא בא ליקח פירות מעותדים בפרעון חוב שחייב לו מכבר, וכגון שפסק עמו על חטים בתחילה בהתר, ועתה בא להעמידם ביין ללא נתינת דמים — אסור, ואעפ"י שיצא השער. והסיק רבא על פי ברייתא דרבי אושעיא, דוקא כשאין לו למוכר מאותם פירות. אבל יש לו — מותר (ואפילו לא יצא השער. רמב"ן ורשב"א), שהרי זה זוכה בהם מעתה ואם נתיקרו — שלו נתיקרו.

ומהברייתא שהביא רבה בתחילה משמע שאפילו יש לו אסור (כפי שהבין אביי).

וכן לדברי רב [דלא כרבי ינאי], אין התר אלא אם נוטל הפירות שפסק מתחילה, אבל אסור לשומם בדמים וליטול כנגדם פירות אחרים. ואולם אם משכם או אפילו רק יחד לו הלה קרן זוית (רב הונא אמר רב), מותר לפסוק פירות אחרים תחתיהם.

א. הלכה כרבא, שאם יש לו מותר (יו"ד קסג,א). ומדברי הרמב"ם (מלוה י,ו) נראה, דוקא אם יש לו פירות כדי כל הכמות שפוסק (רמב"ן ורשב"א).

- ב. יש סוברים שאם נתן תחילה מעות בפסיקת חטים ויש לו חטים (רמב"ן ורשב"א), רשאי אחר כך לשנותם ולהעמידם ביין [אם לא זקפם עליו במלוה מקודם, שלא עשאם דמים. רמב"ן ור"ן] אעפ"י שאין נותן עתה מעות וגם אין לו יין — שהוא כמעמיד חטיו על יינו של חברו שזהו דרך מקח וממכר ולא גזרו חכמים. (רב האי גאון, מובא בראשונים. וכן נקט הפוסקים. ע' רמ"א קעה, ובהגר"א). ואין כן דעת רש"י.
- ג. יש מן הפוסקים שכתבו להתיר לפסוק על הפירות בחובו, כאשר יצא השער ויש לו למוכר מעות — מפני שיכול לקנות עתה פירות במעותיו וליתן לו (הגהות אשר"י; הגהות מיימוניות. וכ"כ הט"ז להלכה ולא למעשה; פני יהושע). ויש אוסרים (בית יוסף; ש"ך. וכן נראה במאירי (סג): שנקט לדינא).
- ד. מדברי התוס' מבואר שאפשר לקנות מטלטלין על ידי מחילת החוב שחייב המוכר לקונה, בתורת קנין כסף. (והרבה ראשונים חולקים — ע' לעיל מו:). ובאופן זה מותר לפסוק על הפירות — שהרי קנאם קנין גמור ע"י החוב. ובסוגיא מדובר באופן שלא פטרו ממנו עד שיתן לו החטים בפועל.
- לדעת מהרש"א, אפילו אין לו חטים, אם אך מצויות הן בשוק ליקחן — מועיל הקנין מדינא וממילא אין לחוש משום רבית (עפ"י חדושי ר' שלמה ח). וה'קרני ראם' השיגו, שאין מועיל הקנין כשאין לו פירות, שזהו דבר שלא בא לעולם.
- ה. עבר ופסק על הפירות בחובו, אם בא אחד מן הצדדים לחזור בו — אינו עומד ב'מי שפרע', לפי מה שכתבו הפוסקים (ע' בראשונים להלן סה) מרב האי גאון, שמקח שנעשה באיסור אין על החוזר 'מי שפרע'. [ובדעת הרמב"ם (מכירה כב) יש להסתפק בדבר. ע' חדושי ר' שלמה היימן ח].

דף סג

- קמו. מהם באורי המושגים דלהלן, ומה דינם?
- א. 'מה לי הם מה לי דמיהם'; 'מה לי דמיהם מה לי הם'.
- ב. 'צד אחד ברבית'.
- ג. 'רבית על מנת להחזיר'.
- ד. 'אגר נטר ליה'.
- א. הנותן מעות לחברו ופוסק על כמות מסוימת של פירות כפי השער שבשוק — מותר הדבר, ואפילו נתייקרו הפירות. אבל אם פסק לקבל דמים לכשתייקרו — רב אוסר, שהואיל ונותן מעות ונוטל מעות, הרי זה נראה כרבית [מלבד לרבי יהודה המתיר 'צד אחד ברבית', ולדבריו אם מלכתחילה לא פסק לשלם דמים דוקא ואפשר שישלם פירות — מותר. שמואל]. רבי ינאי מתיר — כך לי נטילת פירות כמו נטילת דמיהם; 'מה לי הם מה לי דמיהם'. וכן נקט רבא על פי ברייתא דרבי אושעיא.
- א. הלכה כרבי ינאי (סה). לפרשב"ם, לא התיר רבי ינאי אלא ליקח פירות אחרים, אבל לא דמים ממש. וכן נקט הרא"ש לעיקר. ואין כן דעת רש"י רבנו תם רמב"ן רשב"א וריטב"א. והובאו שתי הדעות בשלחן ערוך (קעה,ו).
- ב. כאשר משך את הפירות קודם שנתייקרו, או אפילו יחד לו הלה קרן זוית — נראה שמותר לקבל דמים אפילו לא יצא השער בזמן הפסיקה (עפ"י מאירי סב:).